

Ahmet Midhat Efendi'nin Kaleminden Kültür, Kimlik ve Algı Ekseninde Solyotlar

Soliot's Culture, Identity and Perception from Ahmet Midhat's Perspective

Koray ÜSTÜN*

Öz

Kaleme aldığı eserleriyle modern Türk edebiyatının öncülerinden olan Ahmet Midhat Efendi, eserlerini kurgularken pek çok farklı kaynaktan faydalanmış, alıntılar yapmıştır. Ahmet Midhat Efendi'nin yazınsal kaynaklarından biri de Osmanlı coğrafyası ve tarihidir. Yazar, *Arnavutlar Solyotlar* romanında bir aşk hikâyesinin arka planında adı geçen toplamların günlük yaşamlarına, düğün-nişan adetlerine, eğlence anlayışlarına ve örfi hukuk düzenlerine yer vermiştir.

Bu çalışma tarihi bir kavim olarak nitelendirilebilecek Solyotların Ahmet Midhat Efendi'nin kaleminden kültür, kimlik ve algı değerleri ekseninde hangi öğelerinin ele alındığına odaklanmıştır. Bu bağlamda Solyot kimliğini tanımlayan birlik bilinci, askeri toplum olma, kadınların erkeklerle birlikte yaşam içerisinde eş roller üstlenmesi gibi öğeler tespit edilirken Solyot kültüründe eğlence anlayışının gelişmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca Solyotların özel günlerine ait ritüeller, yemek fasıllarına müziğin ve dansın eşlik etmesi gibi kendilerine özgü birtakım gelenek-göreneklerin olduğu belirlenmiştir. Eserde Solyotların yaşamın farklı cephelerini algılama biçimlerine ilişkin de detaylar da verilmiş; evlilik, adalet, namus gibi kavramların Solyot toplumundaki karşılığı detaylı olarak aktarılmıştır.

Yazınsal değer açısından ilk dönem eserleri arasında değerlendirilebilecek *Arnavutlar Solyotlar*, Osmanlı coğrafyasındaki bir gayrimüslim toplumun kültür ve yaşayışına dair aktardığı derin ve hacimli bilgilerle kültür tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Ahmet Midhat, *Arnavutlar Solyotlar*, Solyot kültürü, Türk romanı.

Abstract

Ahmet Midhat Efendi, one of the pioneers of modern Turkish literature, has written numerous books by making use of many diverse sources. Ottoman geography and history are among his sources. In *Arnavutlar Solyotlar*, the author not only tells a love story, but also talks about Soliot daily life, wedding-engagement traditions, their understanding of entertainment, and customary laws.

This study focuses on the culture, identity and values of the Soliots, who can be characterized as a historical tribe, from Ahmet Midhat's perspective. In this context, while the characteristics of Soliot identity such as: unity, being a military community, women's assuming equal roles in life with men is seen, the presence of a highly developed sense of entertainment in this culture is also observed. Furthermore, Soliots have some particular traditions like rituals on special days, and music and dance that accompany their feasts. In the novel, how Soliots perceive different aspects of life is delineated in detail, and concepts such as marriage, justice, honor are presented.

Arnavutlar Solyotlar is among the author's early works. However, the novel is highly significant in cultural history due to its profound and extensive details about the culture and life of a non-Muslim society within the Ottoman geography.

Keywords: Ahmet Midhat, *Arnavutlar Solyotlar*, Soliot Culture.

* Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, korayustun@hacettepe.edu.tr

Giriş

Osmanlı-Türk düşünce dünyasının “hâce-i evvel”i Ahmet Midhat Efendi, altmış sekiz yıllık ömrüne yazınsal ve düşünsel içeriğe sahip pek çok eser sığdırmış ve bu eserlerin tümünde “muharrir”ine fikir ve bilgi aktarmayı amaçlamıştır. Roman tekniği bakımından bu durum her ne kadar hata olarak gözüke de yazarın bu tavrıyla dönem içerisinde aydınlanmaya etki ettiği ve okuma alışkanlığının kazandırdığı muhakkaktır. Tanpınar’ın deyişiyle; okuduğu romanı, gazete fıkrasını, dinlemiş olduğu şehirli masalını hemen ertesi günü eğer doğrudan doğruya geniş ve serbest bir şekilde tercüme etmezse yerli bir hikâyeye çeviren bu, behemehâl hayatını edebiyattan kazanmağa azmetmiş muharrir, çalışma tarzının zaafı ne olursa olsun yeni nev’in temelini atar. (Tanpınar 2001: 463) Yazın kaynağı böylesine zengin olan Ahmet Midhat Efendi, eserlerinde çok geniş bir coğrafyaya yer vermiş; gördüğü, duyduğu, okuduğu ne varsa romanları aracılığıyla okuruna aktarmıştır.

Ahmet Midhat’ın günlük yaşam, gelenek-görenekler, özel günler vb. bağlamlarda kültürel unsurlar etrafında kurguladığı romanlarında yer verdiği coğrafyalardan biri de Balkanlardır. Yazar, *Gönüllü* ve *Arnavutlar Solyotlar* romanlarında Balkan halklarının yaşayışına dair pek çok bilgiyi aktarmıştır. Rum ve Arnavutların yanı sıra bugün yalnızca tarih kitaplarında rast gelinen Solyotlar¹ hakkında da pek çok bilgi veren yazar bu topluluğa ait kültürel öğeleri *Arnavutlar Solyotlar* adlı eserinde işlemiştir. Mora isyanı sırasında Arnavutluk’ta, Hıristiyan Solyotlarla Müslüman Arnavutlar arasındaki mücadele sırasında, Tepedelenli Ali Paşa’nın çok güvendiği, “Avrupa’nın politikası ve terakkiyatı-ı maddiye vü maneviyesini öğrenmiş” Rüstem adlı bir Tanzimat aydınıyla, Hıristiyan Solyot kızı Eftimi arasındaki aşk hikâyesini anlatan romanda yazar, bu aşk hikâyesinin etrafında Balkan kavimlerinin Osmanlılardan ayrılma sebeplerini ortaya koymayı amaçlamıştır (Kerman 2006: 625). Konusu *Levand Herald* gazetesinde yazan bir Bulgar gazetecinin yazısından alınan roman, Solyotlar’ı kültür, kimlik ve algı bağlamında ele almıştır.

Kültür

Ahmet Midhat Efendi kültürel öğeler ekseninde, eserinde; Solyotların, nişan-düğün geleneklerine, yeme-içme ve eğlence anlayışlarına yer vermiştir.

Solyot kültüründe nişan, kabul görme bakımından düğün ile aynı değerdedir. Bir Solyot’un nişanlısı ile evlenmediğinin görülmediğini söyleyen yazar, nişan merasimini detaylı olarak aktarır. Solyot nişanında yüzüklerden biri damadın, diğeri gelinin parmağına takılır. Ardından bu yüzükler çıkarılarak gelininki damadın, damadınki gelinin parmağına geçirilir. Bu törene papazın duaları eşlik eder:

Bu resim Papaz Samuel’in ona mahsus duayı okuyarak iki altın halkadan birisini damadın ve diğeri gelinin parmaklarına taktıktan sonra tekrar çıkarıp gelinin parmağına taktığı halkayı damada ve damadın parmağına taktığı halkayı geline tekrar takmasından ibarettir. Vakıa bu nişan resmi, öyle nikâh derecesinde kuvvetli olmayıp kilise nezdinde bozulması mümkün olan merasimden ise de Arnavutlarınca güya asil nikâh bu imişçesine bir ehemmiyeti vardır ki nişanlı olanlar birbirinin zevcesi sayılarak hemen hiçbir nişanlının kendi nişanlısıyla izdivaç etmemiş ve ayrılmış bulunmadı vaki değildir. (Midhat 2002: 73-74)

1 Solyotlara ilişkin tarihsel bilgi için bkz. Jelavich, 2009.

Yazarın bu noktada dini unsurlarla etnik ögeler arasındaki yapısal farklılıkları vurgulaması dikkat çekicidir. Nişan töreninin dini dayanakları olmasına karşın töresel bir işlevle farklı bir anlam kazandığı ifade edilmiştir.

Solyotlar arasında yeme-içme kültürü hayli gelişmiştir. Solyotlar düğünlerinde büyük ve zengin sofralar kurarlar. Düğün yemeğinin nişan yemeğinden farkı daha geniş kitlelerin davet edilmesi, eğlenenin yirmi dört saate yayılması ve hiç durmadan devam etmesi ve tüfeklerin ardı ardına patlamasından ibarettir:

Tamam geçen sene Ali Paşa muharebesinin vukuu günü Fotos'un düğününe başlandı. Bu düğün dahi ruz-i hızdaki ziyafetin aynı gibi bir şey olup yalnız nişan taliki resmine bedel akd-i nikâh ayin icra olunmuştur. Bundan başka daha bir farkı var ise o dahi ziyafet yalnız iki üç yüz kişiye münhasır kalmayıp bütün Solyot nahiyesi ahalisi davet edilmekle bir gün sabahdan diğer günün sabahına kadar tamam yirmi dört saat zarfında şarapların sel gibi akmasından ve davul ve zurna ve gayda ve gavsala gibi çalgıların mütemediyen çalınmasından ve yer yer ve halka halka horalar tepilip yüzlerce binlerce tüfekler patlamasından ibarettir. (Midhat 2002: 78)

Yazarın ifadelerinden Solyotlar arasında yeme-içme faaliyetinin olağan, sıradan olmadığı açıkça anlaşılmaktadır; yemek, bir eğlenenin parçasıdır. Dini kimlikten ziyade töresel yapıları önceleyen topluluğun uzun süren ziyafetlerine müziğin ve dansın da eşlik etmesi çok yönlü bir eğlence anlayışının olduğunu göstermektedir. Bu toplu yemeklerde Solyotlar, gurup vaktinden iki saat sonra toplanıp iyice pişirilmiş keçi etini şarapla birlikte yerler. Yemeğe üç kez istavroz çıkarılarak başlanılır. Yazar, Solyot sofrasını detaylı olarak resmeder:

Taama başlanacağı zaman yemeği takdisen hazır göğüsleri üzerine üçer defa istavroz resmederler. Akvâm-ı Nasraniyyede din denilen şeyin tamamı zaten şu istavroz çıkarmaktan ibaret olup taliminden mahrum buldukları cihetle "Patr" duasını bile okuyabilmek iktidarı bunlarda tasavvur olunamaz. (Midhat 2002: 57)

Bu zevk ve sefa neden ibarettir bilir misiniz? Cemiyetin kalabalığına göre bir veya iki keçi kazığa vurulup boylu boyuna kazılmış ve epeyce zaman içinde ateş yakılmış kızgın çukurlarda hafif ateşle kemiklerine iliklerine kadar pişirilmiş olarak hazır bulunur. Cemiyet gurubdan bir saat sonra toplanır. Hâl ve filândan sınıra yere bir sofra kurulup keçiler ortaya çıkarılır. Ağaçtan oyulmuş müzeyyen çotralar akik renginde şarap dolu olduğu halde, en ihtiyar olanın arka tarafına konulur. Ya bakırdan veyahut ağaçtan yapılmış bir iki kadeh dahi bu ihtiyarın yanında bulunur. (Midhat 2002: 57)

Solyotların yeme-içmeye verdikleri önem, düzenlenen ziyafetlerin yalnızca özel günlerle sınırlı olmamasından da anlaşılmaktadır. Solyot kültüründe yeme-içme fasılla birlikte sürer. Bu fasıllara gavsala ve gayda adı verilen iki çalgı eşlik eder. Çalgılarla birlikte söylenen şarkılar âşıkane ve kahramanâne nitelikte olup önemli olan bu şarkıların bestelerinin mükemmelliği ve ahengi değerlidir. Solyotlar, "düm tek" usulü olarak Ahmet Midhat tarafından adlandırılan klasik musikiye değer vermez:

Salonun bir tarafında bir gavsala bir de gaydadan ibaret ki çalgıyla bir ihtiyar hanende bulunur. Hanendenin ihtiyarlığı, mergubiyetine mani değil belki onun en büyük mu-

ciplerindedir. Zira okunacak şarkılar en eski zamanlara kadar varan gerek âşıkane ve gerek kahramanâne vukuatı andırarak şeyler olup, bunları çok bilmekse ancak çok yaşamış olmakla mümkündür. Yoksa sedanın letafeti, musikinin mükemmeliyeti, düm tek usulü bunlar nezdinde bir para etmez. (Midhat 2002: 57)

Yemek esnasında sofraya reisinin çalgıcılara dolu bir kadeh sunması ve onlara keçi eti ikram etmesi yine Solyot yeme-içme ve eğlence kültüründe yer alan bir ritüeldir. Solyot sofraya reisinin bu ritüeli gerçekleştirmesindeki amaç mutrip heyetinin coşkusu artırmaaktır:

Sofrada kadehler bir iki defa devreyledikten sonra sofranın ulucası “Ve li'l-mutribi min kaisi'l-kiramı nasibün” hükmünü andırarak bir tavırla çalgıcılara dahi bir dolu kadeh sunar. Meze olarak ağızlarına birer parça da keçi tıkar. Bu iltifat üzerine mutriblerin şevki artar. Onlar dahi cemiyetin neşesini arttırmaya ceht ederler. (Midhat 2002: 59)

Fasıl devam ederken şarap içilmeye devam edilir. Şarap içme Solyot erkekleri arasında kahramanlığın göstergesidir. İhtiyar Solyot erkekleri kadehlerindeki şarabı son damlasına kadar içerlerken gençler kadehlerini yarım bırakırlar. Çünkü çevrelerindeki kadınlar ellerindeki kadehlere dudaklarını dokundurup onlara vereceklerdir:

Cemiyet taama ve sazende ve hanendeler dahi fasıla başlarlar. Keçilerden birkaç lokma yedikten sonra sofranın reisi çotranın birini yakalayıp ilk kadehi kendisinden sonra en muteber olana takdimden başlayarak idare – i akdâha koyulur. İhtiyar erkekler kahramanlıklarını şarap içmekle göstermek için kadehleri son katresine kadar dikerler. Hem de içtikten sonra “Bak bir katre bırakmadım.” Manasını işrap edecek bir tavırla halkın yüzüne bakarlar. Genç takımı yarıya kadar içip kadehi iade ederler. Çünkü karîben kendilerine başka yerden kısmet geleceğini bilirler. Bu kısmetler, kadınlar tarafından gelecektir. Zira onların büyük nezaketlerini şarabı az içmekte gösterip kendilerine erkekler tarafından yardım edilmesine muhtaçmışlar gibi hemen dudaklarına dokundurdukları kadehi yanlarındaki erkeklere verirler. (Midhat 2002: 58)

Solyot kadınının elindeki kadehe dudaklarını dokundurduktan sonra kadehini yanındaki erkeğe vermesinde çeşitli anlamlar saklıdır. Eğer kadehi sunan kadın yaşlı, kadehi alan erkek genç ise, kadın bir anne gibi yaklaşmış demektir; kadın ve erkek akransa aralarında kardeşlik bağı söz konusudur. Bu kadeh alıp verme kültüründen en son çıkarılacak anlam “âşıkâne” bir mesajdır. Solyotlara göre bir kadının bir erkeğe kadehini vermeyişi aşkın delilidir. Bir Solyot kadını, sofranın son zamanlarında kadehini bir erkeğe veriyorsa o erkekte “gönlü var” demektir:

Kadınların erkeklere bu veçhile kadeh vermeleri içinde türlü türlü manalar vardır. Kadın yaşlıysa delikanlıya maderâne ve akransa biraderâne bir teveccüh ispat etmiş sayılırlar. Kadeh itasında bu teveccüh manaları olduğu gibi adem – i i'tâsında dahi manalar vardır. O ise meyl – i âşkiane manasıdır.

Bir kadın bir erkeğe bakiye – i şarabını verirse bundan her türlü mana istihraç olunduğu halde meyl – i âşıkane en az istihraç olunur. Hangi kadının hangi erkeğe şarap verdiği

değil bilakis vermediğine dikkat olunur. Şarap vermediği adamlar meyanında o kadının muhatabı hangisi olduğu araştırılır. Sofranın nihayetlerine doğru bunlardan hangisine bir kadeh takdim ederse intihabı onun hakkında olduğu anlaşılır. (Midhat 2002: 58)

Ancak bu mana arama işi Solyotlar arasında, *öyle aşikareye vurulup zevzekliğe bozulmaz. Çünkü Solyotlarda bir erkek kadar bir kadından da korkulur.* (Midhat 2002: 58) Yemeğin sonlarına doğru gençler sofrayı kaldırırken, ihtiyar Solyot erkekleri hanendenin söylediği şarkıya peyrev olurlar ve onlara ihtiyar kadınlar eşlik etmeye başlar. Genç kadınlar ise uzun süre nazlandıktan sonra onlara katılırlar:

Taamin sonlarına doğru kafalar dahi lüzumu derecesinde tütsülenmiş ve gözler dumlanmış olduğundan ihtiyar hanendenin okuduğu şarkıya sofradaki ihtiyar erkekler dahi peyrev olmaya başlarlar. Bu zaman artık keçilerin eti gidip kemikleri kalmış olduğundan hane halkının gençleri yavaş yavaş taam enkazını kaldırmaya başlarsa da kimseyi rahatsız etmezler.

İhtiyar erkeklerden sonra yaşlıca kadınlar dahi şarkıya peyrev olmaya başlarlar. Genç kadınların ve kızların da peyrev olmaları rica edilirse de epeyce nazdan sonra ancak başlayabilirler. (Midhat 2002: 59)

Yemeğin işlevi, insanların bilinçlerini kaybetmelerinin ardından zayıflar ancak yemek faslının tamamlanması eğlencenin bittiği anlamını taşımaz. Sofranın toplanmasının ardından raks için meydan açılır:

Biraz daha sonra çubuklar tütmeye başladığından ve kafaları germ olanlar birer dirsekleri üzerine uzandıklarından artık sofraya hiç lüzum kalmaz. Sofra kaldırılır. Raks için meydan açılır. (Midhat 2002: 59)

Bu yeme – içme faslının ardından çalgıya raksla eşlik edilir. Solyot dansları zordur. Solyotlar arasında bile bu hızlı ve seri olmayı gerektiren dansı tam olarak yapan azdır. Solyot dans kültüründe sadece erkekler ya da kadınlar dans edebilirken, eşli olarak da dans etmek mümkündür. Solyotlar ya ellerini birleştirerek ya da bir mendili uçlarından tutarak raksa başlarlar. En yetenekli en başta elindeki mendili sallar ve buna müteakip beyitler okur. Nakarat kısmında ise geri kalanlar bu beyiti tekrarlar:

Bunların rakısı ya iki kadın veya iki erkek veyahut bir kadın bir erkek olmak suretiyle yalnız iki kişiden başlar. En hünerli raks dahi budur. Zira o kadar harekât – ı hafife ve seria icra ederler ki kendileri meyanında bile bu rakısın iyisini icra edenler parmakla gösterilir. Bade cemiyetle dahi raksa başlanılır. Rakısın bu nev’i ya sade kadınlar veyahut sade erkekler tarafından icra olunduğu gibi mahlut olarak dahi icra edilir. O halde rakısın dairesinin nısfı kadın olur veya bir erkek bir kadın tutuşmak üzere tertip edilir.

Tutuşmak, ya el ele ya kemer kemere olup veyahut mendilin birer uçları tutulmak suretiyle tertip edilir. Bazı kere dahi oyuncular halka teşkil etmeyip bir hatt-ı münhanî teşkil ederler. O zaman en mahir oyuncu kadın olsun erkek olsun en ileri de bulunarak elindeki mendili sallaya sallaya beyitler söyler. Ve bu beyitlerin nakaratını umum tekrar eder. (Midhat 2002: 59-60)

Raks bir yandan devam ederken yemeğin hamisi salonun bir tarafında raksedenlerin yorulmaları ve terlemeleri durumunda dinlenmelerini sağlamak ve neşelerini artırmak için şarap ve meyve koyar:

Raksa başlandığı zaman, hane sahibi salonun bir tarafına şarap ve meyve koyar ki ya def – i hararet veyahut tezyîd – i neş'e etmek için isteyenler oraya müracaat ederler. (Midhat 2002: 59)

Solyot eğlenceleri gece yarısından sabaha dek devam eder. Eğlencenin sonuna doğru ihtiyarlar alkolün etkisiyle bir tarafa uzanıp kalırlar:

Bu içtimalar gece yarısından sonraya kadar devam eyler. Hatta kahramanlıklarını şarap içmekte gösteren ihtiyarlar birer tarafa uzanıp sızarak gördükleri rüyalara mütenasip sayıklamaya dahi başlarlar. (Midhat 2002: 60)

Görüldüğü üzere Solyot kültüründe dansın yeri büyüktür. Çeşitli nedenlerle düzenlenen yemeklerin ardından dansa başlanırken, Paskalya gibi dini bayramlarda da dans edilir. Hatta Paskalya'dan çok önce kimin kimle raks edeceği konuşulur ve ayarlanır:

Büyük perhize girildiği zaman müsamerelerin arası kesildiyse de bu inkıta münasebet – i âşıkane de inkıtını mucip olmadı. Bilakis işe daha ziyade kuvvet vermişti. Zira müsamerelerde şarkıyla, raksla, fikirlere meşguliyet gelecek perhiz – i kebir içindeki hususi mülakatlardaysa iş yalnız hasbîhallerden ibaret kalarak sevdaya şiddeti dahi asıl bu hasbîhaller verirlerdi.

Hasbîhaller, yalnız aşık ve aşık ve birde Rüstem arasında gizli olarak vukua gelip bu üç sırdaşın içine hariçten dahi kız veya delikanlı karıştığı zamanlarsa paskalyada ve ondan sonra çimenler üzerinde nasıl serbest horalar oynanacağına ve koşulup gezileceğine nakledilerek bu emeller, bu arzular herkesi neşelendirmekle daha o zamandan başlayarak hangi kızın hangi erkekle oynayacağı kararlaştırıyorlardı. (Midhat 2002: 62)

Solyot kültüründe dans yalnızca eğlence meclislerinin bir parçası değil, yaşamın en ağır anlarında bile gerçekleşen bir ritüeldir. Bu durumun en büyük göstergelerinden biri, eşlerini kaybeden kadınların, çocuklarını uçurumdan atmalarının ardından kol kola girerek bir raks halkası oluşturmalarıdır. Bu halkadaki kadınlar dehşet verici uğultular çıkarmalarının ardından birer birer uçurumdan atlarlar:

Nihayet erkeklerin bire kadar kırılmak derecesini görünce hakikaten kadınların gözlerini kan büriyerek en evvel bir tanesi “Herkes gidiyor sen kime kalacaksın?” diye kucağındaki çocuğu kaldırıp kayadan aşağı attı. Bunu görünce diğer kadınlar dahi birer birer bu müthiş sözü söyleyerek kucaklarındaki çocukları hep o taştan aşağı attılar. Aşağıya düşen masumlardan hiçbirisi sağ kalmak şöyle dursun bütün dahi kalmayıp kanlarıyla vücutlarının birer parçasıyla kayaları insan kanaresine benzetiyorlardı.

Bade hiçbirisi zincire muhtaç birer divane olup kalan kadınlar kol kola tutuşarak bir raks halkası teşkil eylediler. Ulamak veyahut hırlamak nevinden bir avaze – i müdhîşler raksa koyularak nöbet nöbet birisi kendisini mahut taştan atıveriyordu. O çıktıktan sonra halka yine bağlanarak raks yine devam ediyordu. (Midhat 2002: 226)

Solyot kültüründe dans kadar müzik de etkilidir. Solyotlar arasında değer verilen ve yüceltilen insanlar için bir şarkı yapılır. Bu şarkı ona verilen bir devlet nişanı gibidir. Bestelenen şarkının sözlerinden çok bestesine önem verilerek bestenin sadeliğine özen gösterilmesinin altında kolay ezberlenmeyi sağlama düşüncesi vardır:

Giden fırkanın yalnız birkaç yaralıdan maada kâffesinin aminen avdet etmesi Papaz Samuel'den bed' ile Solyotları o kadar memnun eyledi ki derhal Rüstem için bir şarkı tertip olunarak çağrılmaya başladı. Zira bu halk nezdinde unutulmamak lazım gelen vukuât – ı mühime mutlaka şarkı suretine ifrağ edilerek güftesinden ziyade bestesinin sadeliği hasebiyle herkes onu öğrenir ve okumaya başlar. (Midhat 2002: 150)

Ahmet Midhat Efendi'nin Solyot eğlence kültürüne ilişkin verdiği bilgiler arasında Solyotların Hıdırellez'e verdikleri önem ve Hıdırellez'de gerçekleşen ritüeller de vardır. Yazar Hıdırellez'i anlatmaya; bu geleneğin önceleri İstanbul'da pek rağbet görmediğini, bu bayramların halk arasında yaygın olduğu, sonraları ise İstanbul'da da rağbet görmeye başladığı ifade ederek ve bu günlerin hem Doğu medeniyetinde hem de Batıda bayram olarak kabul edildiği belirterek başlar:

Mukaddemleri İstanbul'ca Rûz-i Hızır'ın ehemmiyeti hiç menzilesinde iken bir zamandan beri arta arta en mühim i'yaddan addolunmak derecesini bulmuştur. Bu ise Haydar Paşa Sahrası'nda içtima eyleyen kadın erkek binlerce Hızır-İlyas'çıların tetkik-i ahvali müvazene edilir. Rûz-i Hızır'a İstanbul'ca henüz verilmeğe başlanmış olan ehemmiyet taşralarda ötedenberi verilmekte olup bilhassa Ortodoks mezhebini- nin umumiyete karib hüküm sürdüğü yerlerde Ayı Yüreği nam-ı azizin dahi yevm-i mahsusu olmakla bu yortunun ehemmiyeti olur olmaz yortulara kıyas kabul etmez. (Midhat 2002: 70)

Yazar, takvim bilgisini aktardıktan sonra Doğu geleneğinde Hıdırellez'e verilen önemden bahsederken bu günün İran coğrafyasındaki rolünü ve Doğu medeniyetine kısmi farklılıkların bulunduğunu aktarır. Hıdırellez, nisan ayının yirmi üçüncü günüdür. Bu gün, Doğu milletlerinin tamamında milli bayram kabul edilir:

Mah- ı nîsânın yirmi üçüncü günü ruz-hızırdır ki milel – i şarkıyyenin kaffesi nezdinde iyd – i millî addolunur. Çiftlik yanaşmaları ve çobanları gibi amelenin âdeta bir re's senesi hükmündedir. (Midhat 2002: 70)

(...) Vakıa İran gibi daha ziyade şarklı addolunan memalikte Nevruz-ı Sultânî'ye pek ziyade ehemmiyet vererek martın dokuzuncu günü âdeta hem resmî hem millî bir bayram sayılır ise de bizce Nevruzun bu kadar ehemmiyeti görülemez. Nef'î'nin:

Erdi yine ürd-i behişt
Oldı hevâ anber-sirişt
Âlem behişt ender-behişt
Her küşe bir Bağ-ı İrem

diye tavsif eylediği mart ayını bizim köylü babalar koca karılar:

Mart kapıdan baktırır
Kazma kürek yaktırır

diye tavsif ederler. “Niçin?” mi dediniz? Çünkü Nef’î’nin bu günlerde gül mül devri âşıklar bayramı bülbüllerin nağmesi hengamı felan tarzında isnad eylediği şeylere bedel Mart içinde havanın bir günde beş on defa bozulup açılması ve bazı kere yerlerin bir karış kar tutması ve ağaçlarda bir yeşil yaprak ucu görülememesi ve bülbüllerin yuvadan değil ayların bile inden çıkamaması bu tarafların tabiat-ı iklimiyesindedir. (Midhat 2002: 70-71)

Dünya kültüründe hıdrellez geleneğinin uzun uzadıya tasvir eden Ahmet Midhat, bu geleneğin Balkan cephesini hazırlanan büyük sofralar, ziyafetler ile ele alır. Hıdrellez’de kızlar, genç kadınlar, yüzük, küpe ve hiç olmazsa ufacık bir taştan ibaret birer şeyi çömlek içine koyarak Hz. İlyas gecesinde gülfidanı dibine koyarlar. Sabah “Rûz-i Hızır”da güneş doğmadan önce gül fidanı dibine toplanarak beyitler okurlar. Her beyit okundukça çömlek içindeki eşyadan birisini çıkarırlar. Bu şey hangi kızın ise söylenmiş olan beyit o kızın falının kabul edildiği anlama gelir:

Ruz- ı Hızırda kızlar, genç kadınlar, halka ve yüzük ve küpe ve hiç olmaz ise ufacık bir taştan ibaret bir şeyi çömlek içine koyarak hıdrellez gecesini gül fidanı dibinde imrar ettirdikten sonra sabah ruz-ı hızırda güneşten evvel gül fidanı dibine toplanarak beyitler okurlar ve her beyit okundukça çömlek içindeki eşyadan birini çıkarırlar ki bu şey hangi kızın ise söylenmiş bulunan beyit dahi o kızın falı addolunur. (Midhat 2002: 71).

Ahmet Midhat Efendi’nin anlatısının içerisinde aktardığı “ansiklopedik bilgiler”den anlaşıldığı üzere Solyot kültüründe eğlence anlayışı gelişmiştir. Büyük sofralarda büyük küçük herkesin bir araya gelmesi; düğün, nişan, Hıdrellez gibi özel günlerde uzun süren yemek fasılları, dans ve müziğin hayatın içerisinde yer alması gibi öğeler bu topluluğun zengin bir eğlence kültürü olduğunu göstermektedir. Bunların her birinin belli ve kendine özgü bir ritüel eşliğinde gerçekleşmesi bu durumun kanıtlarındandır.

Kimlik

Ahmet Midhat Efendi, *Arnavutlar Solyotlar* romanında Solyot kimliği üzerinde ayrıntılı şekilde durarak Solyot kimliğini teşkil eden milli birliğe önem verme, askeri bir toplum olma, İhtiyarân Meclisi tarafından yönetilme, fakir olma vb. unsurları okuyucuya Solyot toplumunun kimlik öğelerini sıralar. Yazar bütün bunların yanında Solyot kadını üzerinde önemle durur ve ona atfedilen özellikleri tek tek aktarır.

Solyotlarda **birlik bilinci** dikkat çekicidir. Bir Solyot gerektiği takdirde milletinin bölünmemesi için kendi topraklarına veda etmeyi göze alır. *Arnavutlar Solyotlar* romanında, Arnavut Rüstem’i misafir ettiği için diğer Solyotlar tarafından dışlanan Boçarıs’ın, halkın birbirine düşmesini ve Soli nahiyesinin bölünmesini engellemek için “terk – i diyar”a karar vermesi, Solyotlarda “ben”den öte “biz”i düşünen bir kimliğin yerleşmiş olduğunun göstergesidir:

Tekmil Solyot nahiyesi ikiye münkasım olarak dehşetli bir muharebeye meydan açılacağı ve belayı bu derecelere kadar büyültmemek için kendisinin terk – i diyâr etmesi evlâ görüleceğini meydana koydu. (Midhat 2002: 30)

Benzer durum, Tepedelenli Ali Paşa'nın oyununa gelen Solyotların önde gelenlerinden Çavillas'ın, milletin bölünmemesi için gerekirse oğlunu feda edişinde görülmektedir. Tepedelenli Ali Paşa müzakere ettiği Solyotları rehin almıştır. Bu rehinler arasında Çavillas ve oğlu Fotos da vardır. Ali Paşa, Çavillas'ı tüm Solyotların teslim olması şartıyla serbest bırakmıştır. Ancak Çavillas, oğlunun öldürüleceğini bile bile geri dönmemiş, "millet"ini oğlundan önce tutmuştur. Oğlundan milletin birliği için vazgeçişini Ali Paşa'ya, gönderdiği mektupla bildirir:

Ali Paşa! Senin gibi bir hu'dakârı aldattığım için memnunum' Buraya gelişim mahza vatanımı senin gibi bir hayduttan müdafaa içindir. Biliyorum ki oğlum ölecektir. Fakat ben dahi ölmezden evvel elbette oğlumun intikamını alabileceğimi ümit eyliyorum. Senin gibi bazı kimseler ihtimal ki halâsım için oğlumu feda etmiş bir fena baba olduğumu hükmederler. Fakat ben diyorum ki eğer sen bizim dağlarımıza malik olsaydın oğlumu da familyamı da bütün vatandaşlarımı da öldürecektin ve ben dahi bunların intikamını alamayacaktım. Eğer galebe bizde kalırsa başka çocuklarım da olabilir çünkü zevcem gençtir. Oğluma gelince kendisi her ne kadar gençse de vatani için öleceğinden dolayı elbette memnun olur. Ve illâ hayata ve benim oğlum olmaklığa layık addolunamaz. Ölüme kemal – i cesaretle tahammül edecektir. Ve illâ Rumistan'ın gerçek oğlu addolunamaz. Haydi ilerle bakalım ey gaddar! İntikam için sabırsızlık ateşleri içinde yanıyorum. (Midhat 2002: 42)

Ahmet Midhat'ın kaleminden Solyot halkının **askerlik** konusunda çok yetenekli oldukları da anlaşılmaktadır. Solyotların savaşçı kimlikleri üzerinde önemle duran yazar, onların sadece askerlikte başarılı olduklarını; "kendilerinin en büyük şöhreti silahşörlükten ibaret" (Midhat 2002: 30) olduğunu söyler.

Ali Paşa yönetimindeki Arnavutlara karşı askeri yetenekleri sayesinde zafer kazanan Solyotların, sadece askeri konuda yetenekli oldukları eğitim konusundaki gerilikleri ile birlikte de verilmiştir. Solyot kimliğindeki baskın öge askerliktir, eğitime önem verilmez. Sadece papazların bir kısmı okuma yazma bilmektedir:

Bundan mukaddem denildiği veçhile Tepedenli'nin tepesini delercesine galebe ve kahramanlık göstermiş bulunan işbu Solyotların cehaletleri berkemal olup papazları meyanında bile yazı yazanlar nadir ve okumak yalnız papazlara münhasırdı. (Midhat 2002: 30)

Yazarın bu ifadelerinden ayrıca din adamı statüsündeki insanlardan okuma – yazma bilmelerinin beklendiğini de anlıyoruz.

Ahmet Midhat Efendi, *Arnavutlar Solyotlar* romanında Solyot kadınının kimliği hakkında geniş bir bilgiye yer verir. Ancak yenileşme döneminin roman kahramanlarında görülen tek yönülülük Solyot kadınının anlatımında da kendini gösterir. Solyot kadını, iffetlidir, güçlüdür, kolay kolay âşık olmaz, kolay kolay aşkını itiraf etmez ve itiraf ettiği aşkıdan da kolay kolay dönmez. Solyot kadınlarında askeri kimlik, kadınlıklarının yanı başındadır. Solyot kadınları aşk karşısında hayli sert ve kararlıdır. "Çünkü her erkek onun için bir biraderdir" (Midhat 2002: 31). Âşık olsa dahi kolayca aşkını itiraf edemeyen Solyot kadınının aşkını itiraf etmesi durumunda ise bu yoldan dönüşü söz konusu değildir.

Maryola ile Rüstem'in sohbetlerinde de Solyot kadının aşka bakışlarını görülmektedir. Bir Solyot kadını, aşka önem vermez, aşkı ciddiye almaz. Onlar, aşklarını içlerinde yaşarlar. Bu aşkı, öncelikle kendi içlerinde muhasebe edip onaylamalarının ardından son nefeslerine kadar sadakatle bu aşka bağlanırlar:

Sen bizim Solyot kızlarını bilmezsin. Bir adamı sevdikleri zaman o adamın dahi kendilerini sevmiş sevmemiş olduklarına ehemmiyet vermezler. Kendi kendilerine o adam için söz verip güya bu sözlerini kabul dahi ettirmişler gibi bir sadakatta bulunurlar ki ondan sonra bir daha hiç kimseye gönüllerini vermeyip o muhabbet-i gaibânedeki son nefeslerine kadar varırlar. (Midhat 2002: 76)

Solyot kadınlarının eş seçimi konusunda hiçbir baskı ve etki altında olmamaları da dikkat çekicidir. Babalarının bile etkisi altına girmeyen kızlar evlenecekleri erkeği seçme konusunda özgürdürler:

Kendilerine bir koca intihabı hususunda pederlerinin nüfusu adeta tesirsiz olup kızlar gönüllerini verecekleri kahramanı intihapta tamamıyla serbest bulunurlardı. (Midhat 2002: 31)

Bu özgürlüğe karşın aşk karşısında takınılan tutum, en yakınındaki insana bile aşkı açmayacak kadar serttir. Solyot kadınının sevdiği erkekle arasına bir aracı koyması söz konusu bile edilemez. Yazar, roman kahramanlarının aralarındaki ilişkiyi bu tavra delil olarak gösterir:

Bu kavmin ahlakına, âdâtına, hissiyatına, meziyatına filânına dair şimdiye kadar kariyerimizde peyda ettirmiş olduğumuz fikir ve mâlumat üzerine hükümlenabilir ki Eftimi gibi bir Solyot kızının Rüstem gibi bir yabancıya kalben meyil hasıl etmesi bile bu nahiyece ahvâl – i fevkalededen addolunmaya şayandır. Kızda bu meylin husulü ve bilhassa ol bapta Maryola'nın Eftimi'ye mahrem – i esrar olması ve bu mahremiyetini Rüstem'e dahi gösterip Eftimi'nin hissiyatına tercümanlık etmesi, Rüstem Bey gibi yabancı bir Arnavut için değil hatta kendi hemşehrilerinden olan bir Solyot delikanlısı için bile vukuu tahayyüle dahi sığmayacak şeylerden maduddur. (Midhat 2002: 159)

Ancak bir Solyot kadını sadakatsizlikle karşılaştığı zaman eline silah alacak kadar gözü kara olur. Bu noktada yazar İspanyol kızlarıyla Solyot kızlarının karşılaştırır; Solyot kızlarının en küçük durumda dahi cesaret gösterip silah kullanabileceklerini söyler:

Âşık ve aşık arasında sıdk ve vefa tabi olduğu derecelerde zaruri bile addolunacağına iştibah etmemelidir. Zira bir Solyot kızı bivefalığını gördüğü âşığından intikam hususunda bir İspanyol kızından daha muktedirdir. Şu kadar ki İspanyol kızından yalnız kıskançlık bulunup o saikayla ahz – ı intikama kalkıştığı halde Solyot kızı âşıkının başkasına gönül verdiğini düşünmeyerek mücerret kendi sadakat – ı âşıkânesinin intikamı için elini silaha uzatır. (Midhat 2002: 31)

Aşk konusunda katı ve dik duruşu ile bilinen Solyot kadını bu hareketine paralel olarak her türlü işte erkeklerle yan yanadır. Erkekler gibi kuvvetli ve iri yapılı fiziğe sahip olan kadınlar savaş zamanlarında bile erkeklerle omuz omuzdur:

İşleri güçleri silahlarına hizmetten ve cengaverlik taliminden ibaret bulunan böyle nim vahşi ahalinin ziraat ve çobanlık işleri vesair hizmet-i şakaları ekseriya kadınlara tahmil olunur. Mesele İşkodra'da hamallık hizmetini kadınlar görerek Arnavutluk'un ekser yerlerinde çobanlık aplebiyle kadınlara terk olunur. Solyotlardaysa kadınlar bu misüllü hidemât-ı şakadan maada hidemât-ı harbiyeye dahi iştirak ederlerdi. Kadınlar da erkekleri gibi iri, boylu, adaleli, kuvvetli gayet çevik ve mütehammil şeyler olduklarından ve terbiyeleri dahi hep cengaverlik içinde meydan aldığından mezâhim-i harbiyede erkeklerden ayrılmayıp silah dahi istimal ederlerdi (Midhat 2002: 31).

Ahmet Midhat Efendi, Solyotların **ekonomik faaliyetlerine** ve **mali durumlarına** da romanında yer verir. Solyotlar askeri kimliği ağır basan savaşı bir toplumdur. Coğrafyaları herhangi bir ziraf faaliyete müsaade etmez. Hayvancılık konusunda da yine coğrafyaya bağımlı olarak genellikle keçi yetiştirirler. Bu keçilerden elde ettikleri sütle yaptıkları peynirler onların tek ihraç ürünüdür. Peynirin karşılığında zahire ve cephaneye ithal ederler. Solyotlar, giyecekleri de ithal etmeye mecburdurlar:

Solyotların muhtaç oldukları ithalata mukabil muktedir olabilecekleri ihracat aba ve şayak ve çul gibi karılarının yapabildikleri mensucattan ibarettir. Biraz da keçi peyniri yapıp Parga ve Preveze'de satarak bedeline zahire ve cephaneye alırlar. (Midhat 2002: 140)

Soli nahiyesi ziraate salih bir yer olmadığından muhtaç olduğu zahirenin kısm-ı azamı hariçten ithal olunur. Zahire vürudu için en münasip tarik Parga tariki olup sair taraflardan dahi zahire gelirse de miktarı pek cüz'idir. Soli nahiyesinde hayvanat dahi az bulunur. En mebzul hayvanat keçi olup bir miktar dahi koyun beslenirse de onların ekser yapığısından istifade ederler. (Midhat 2002: 140)

Solyotların mali durumları hakkında görüşler, onların fakir bir toplum olduğunu gösterir niteliktedir:

Onun üzerine kim hücum etmiş ne tehlikeye duçar olmuş ki bu muharebeye başlıyor. Velev ki galebe etmiş olsun, sizin elinize ne geçecek? Solyotların palaçka edecek ne serveti vardır? Eğer kafanıza bir kurşun yiyip ahrete tekerlemez veyahut bir kolunuzu çolak bir ayağınızı topal eylemezseniz, kendinize yalnız bunu kâr eyleyiniz. (Midhat 2002: 133-134)

Malumdur ki bu adamlar servetleri birkaç keçiye sığıra münhasır fakir adamlardır. (Midhat 2002: 103)

Solyot halkına ait milli kimlik unsurlarının nitelendirilmesinde yine kapalı bir toplum olmalarından kaynaklanan iç dinamikleri güçlü öğeler karşımıza çıkmaktadır. Asker bir toplum olan Solyotların kadınları da erkekler kadar cesur ve gözü karadır. Bu durum, onların aşk karşısında takındıkları tavrı da etkilemiş; eş seçiminde özgür olmalarına karşın içlerindeki sevgiyi dile getirmeyecek kadar kapalı olmayı tercih etmişlerdir.

Algı

Ahmet Midhat Efendi, Solyotların olaylar ve durumlar karşısında zihinlerinde canlanan imajları ve algılama biçimleri üzerinde ayrıntılı olarak durur. Solyotların evlilik, namus, din vb. konulardaki algılarına *Arnavutlar Solyotlar* romanında yer verir.

Yazar bir Müslüman erkekle, bir Hıristiyan kızını evlendirerek toplumun bu tarz **evlilik**leri nasıl gördüğünü ve nasıl algıladığını da okuyucuya sunar.² Romanlarda hem Müslüman erkeklerin hem de Hıristiyan kızların çevresi bu evlilikleri doğru bulmaz. Yazar, bu tarz evliliklerin hatalı olmadığını belirtmek istercesine, bütün sıkıntılara rağmen bu evlilikleri mutlu sonla neticelendirir.

Arnavutlar Solyotlar romanında Rüstem, “Müslüman erkeği”, Eftimi “Hıristiyan kıızı” temsil eder. Onların aralarındaki ilişki hakkında yapılan yorumlardan Solyotlardaki kolektif bilincin bu konuyu olağan karşılamadıkları anlaşılmaktadır. Toplumun önde gelen isimlerinin yaşadığı benzer durumlar, bu algıyı değiştirmek için bir araç olarak kullanılır. Rüstem, bu evliliğin imkân dâhilinde olduğunu, Solyotlar içerisinde tanıdığı ve bir Müslüman’la bir Hıristiyan’ın evlenemeyeceğini düşünen Maryola’ya izah eder:

- Neden mümkün olmasın? Ben henüz evlenmemiş bekâr ve ergen bir adamım.
- Ama sen Müslümansın Eftimi Hristiyan!
- Benim Müslümanlığım Eftimi’yi almak için asla mani değildir. Pek çok Müslümanlar Hristiyan kızlarıyla izdivaç ediyorlar. Ali Paşa’nın bile Vasilgi isminde bir Hristiyan zevcesi var. (Midhat 2002: 76-77)

Rüstem’in bir Solyot kadını olan Maryola’nın bilinçaltını yerleştirdiği bu evlilik algısını değiştirme girişimi yine devam eder. Rüstem’in söyledikleri üzerinden İslam kültürünün durumu kabul ettiği anlaşılıyorken Hıristiyanlığın izin vermediği anlaşılmaktadır. Rüstem, Hıristiyanlığın izin veremeyişini farklı bir açıdan yorumlar. Rüstem papazların Müslüman’la Hıristiyan’ın nikâhlarını kıyması durumunda bütün Hıristiyan kızların Müslüman erkekleri tercih edeceğini söyleyerek, bilincindeki Hıristiyanlık ve kilise algısını da bize gösterir:

- ... Pek ciddi olarak sana söylerim ki ben Müslüman ve Eftimi Hristiyan olduğu halde nikâhlanmak için bizce hiçbir mani yoktur. Ama Eftimi için bu mani vardır. Zira Müslüman imamı ikimizin nikâhını kıydığı halde bir papaz bu nikâhı kıyamaz.
- Niçin?
- Sonra bütün Hristiyan kızları Müslüman kocalara varırlar diye korkar da onun için! (Midhat 2002: 77)

Müslüman bir erkekle, Hıristiyan bir kadını evliliği konusunda Solyot kadınının düşüncelerini, Maryola’nın fikirlerine paralel bir şekilde Eftimi’de de görüyoruz. Eftimi, Rüstem’in ona karşı hislerini bir Solyot olarak reddetmek zorundadır. Çünkü toplumsal algılayış onun zihnine de girerek Müs-

2 Taner Timur, *Osmanlı – Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik* adlı eserinde XIX. Yüzyıl Osmanlısında batılı kadının toplum içindeki konumuna değinirken, genç bir Rum kıızıyla genç bir Müslüman erkek arasında aşk doğunca bunun önüne dini engeller çıkar, der ve bu duruma örnek olarak yine Ahmet Midhat Efendi’nin *Henüz On Yedi Yaşında* romanını örnek gösterir (Timur 2002: 39). Yazarın bir diğer romanı *Gönüllü’de* de aynı durum görülmektedir.

lüman kimliğine “katil” sıfatını eklemiştir. Ancak bu algı ile gördükleri farklıdır. Rüstem, Tepedelenli Ali Paşa’nın elinden almış dokuz Solyot’u kurtararak katil olmadığını kanıtlamıştır. Eftimi’nin Müslümanlık ile Hıristiyanlık arasındaki farkı bilmemesine rağmen, Rüstem’de kusur araması, toplumsal algının bireye aksinin büyüklüğünü göstermektedir:

Eftimi, Rüstem’in kusurlarını bularak nazarıdikkat ve rağbetini ondan tahvile çalıştıktça delikanlının hiçbir kusurunu bulamadığı için kendi kendisine kızılıyordu. Vakıa onun Müslüman olmasını en büyük bir kusur addetmek istediye de kendisi Hıristiyanlıktan bihaber olarak iki dinin farkı ne olduğunu bilmediğinden ve onun nazarında Müslümanlığın en büyük fenalığı Hıristiyanları öldürmekten ibaret bulunduğ halde Rüstem’in Fotos’la altmış dokuz Solyotu ölümden kurtarmış olması bu fenalıktan da beratını gösterdiğinden Eftimi, Rüstem’de şu Müslümanlık kusurunu bulamıyordu. (Midhat 2002: 66-67)

Solyotlar, gayrimeşru ilişkiye bakışı ile namus algıları üzerine bilgi edinmemiz mümkündür. Solyotlar, gayrimeşru bir çocuğun doğması ile neticelenen bu ilişkileri namussuzluk addeder. Bu namus algısı doğrultusunda Rüstem ile Eftimi’nin gayrimeşru çocuğu olan Mükrimе, vahşi bir şekilde öldürülmüştür:

Mükrimе biçaresi, Solyotların haysiyetlerine, namuslarına hatta dinlerine bilr bir hakaret, bir leke olduğu için onu izale etmek pek büyük şan addolunmuş ve muterizleri bile bu uğurda feda edilmek levazımdan sayılmış. (...) [Eftimi] ciğer paresi Mükrimе’nin iki kolu ve bir ayağı kopmuş halde yalnız bir ayağından tutulup sallaya sallaya bade berhava edildiğini ve birkaç adam boyu çıktıktan sonra “paf!” diye yere düştüğünü görünce adeta zihnine fenalık gelmiş. (Midhat 2002: 175)

Solyot töresince gayrimeşru çocuk, bir Hıristiyan kızın bir Müslüman ile evlenmesinden bile fena görülür:

Eftimi eğer Müslüman olsaydı ihtimal ki reisler bu kadar müteessir olmazlardı. Fakat Hıristiyan olduğu halde bir Müslümanla çocuk tevlidi derecesinde münasebet peydası, bunların cümlesinin namusuna dokundu. Eftimi bu veled – i zinayı bir Müslümandan değil bir Solyottan bile tevlit etmiş olsaydı yine rüesanın nefret – i umumiyyesine duçar olacağı derkarken bilhassa bütün Solyot kabaili için namussuzluk addedilmek lazım gelen şu beliyenin bir Müslüman yüzünden vukua gelmiş bulunması herifleri çıldırasiya mesur eyledi. (Midhat 2002: 166)

Solyotların bu konuya bakışlarının ne kadar katı olduğunu, Rüstem ile Eftimi’nin gayrimeşru çocuğu Mükrimе’ye sahip çıkan Fotos hakkında verdikleri karardan da anlamak mümkündür. Fotos, zinaya hami olması nedeniyle Solyot toplumu içerisinde barınamaz. Onun bu davranışının topluma bir uğursuzluk getireceğine inanılır. Rüstem ile Eftimi genç olmaları nedeniyle affedilebilirken, Fotos’un onları himaye etmesi asla kabul edilemez:

Fotos, bir vatan haini olmaktan fazla bir de fuhuşa, zinaya hami olmak hasebiyle ipe kazığa layıktır. Böyle bir adamın Solyotlar gibi namuslu bir kavim içinde bulunması

cümlenin namusunu lekedar edeceğinden maada bir de uğursuzluk, meymenetsizlik davet eder. Maddi ve zahiri olan muvaffakiyetler içinde batını ve manevi tesirat dahi bulunduğu münker olmayıp fakat işin içinde böyle dinsiz ve namussuz adamlar bulunursa, manevi ve batını muavenetlerde ümidi kat' etmek lazım gelir. (Midhat 2002: 166)

Garıptir ki eski dostlar miyanında bir hayli kimseler hala Rüstem'e dost oldukları halde asıl Fotos'un kabahatini, cinayetini affedemiyorlardı. Zira onların itikadına göre Rüstem ve Eftimi gibi iki genç birbirini severek her fenalığı yapabilirlerse de Fotos gibi bir adam bunları himaye etmemeliymiş. Asıl affedilmeyecek şey onun bu himayesi oluyormuş. (Midhat 2002: 170)

Solyotların adalet algısının temelinde örfi hukuk vardır. Rüstem ile Eftimi'nin çocuğu Mükrime linç edilirken çocuğu koruyan iki masum kadının da canına kıyılmıştır. Solyot töresi maktullerin varislerine intikam hakkı verir:

(...) Bu herifler yalnız veled-i gayr-i meşrû değil iki de zevce-i meşruayı öldürmüşlerdir. Maktullerin varislerine bir hakk-ı intikam vermişlerdir. Müntakimler isterlerse onları birer birer takip ederek bizzat intikam tedbirinde bulunabilirler. İsterlerse ihtiyarân meclisine şikâyet için dahi yolları açıktır. (Midhat 2002: 178)

Ancak Rüstem'in çocuğunu öldüren Solyotlardan intikam hakkı yoktur. Çünkü bu çocuk meşru değildir. Onun katillerine silah çekmesi durumunda Rüstem, katil kabul edilerek idam edilecektir:

- ... Bahusus ki her ne kadar Solyot değilsem de katlolunan masum çocuğun babasıyım, benim de intikama hakkım yok mudur?
- Bizim Solyot usul ve âdetince senin hakkın yoktur. Zira maktul çocuk, senin veled-i meşruun değildir. Binaenaleyh sen katillere silah çekersen bir katil sayılırsın. Senin aleyhine ihtiyarân meclisi şikayet edilirse senin de idamın için hüküm verilir.
- Anladım! İntikam için elimde bulunan hakk-ı tabiden istifade edip etmemekle muhtar kalacağım değil mi? (Midhat 2002: 179)

Solyotların örfi hukuk çerçevesinde geliştirdikleri adalet sisteminin hayli katı olduğunu söylemek mümkündür. Toplum, bu bağlamda içine kapalı ve kuralları çiğneyenleri affetmeyecek kadar sıkıdır. Onlar için esas olan bir arada, kendi kendilerine yaşamaktır. Birliklerinin bozulduğu an kendilerini çocuklarıyla birlikte uçurumdan atmaları topluluk içindeki birlik fikrinin gücünü göstermektedir.

Sonuç

Türk yazılı anlatı geleneğinin öncü isimlerinden Ahmet Midhat Efendi, diğer eserlerinde olduğu gibi *Arnavutlar Solyotlar* romanında da kahramanlarını içlerinde buldukları çevre ile birlikte ele alarak toplumların kültür, kimlik ve algılarına yer vermiştir. Bahsi geçen romanda yazar, on dokuzuncu yüzyıl Balkan coğrafyasında yaşayan Solyotlar hakkında bir gazete haberinden yola çıkarak günlük yaşamdan kutlamalara değin pek çok noktada öne çıkan unsurlara yer vermiştir.

Solyotlar, hayatlarını dağların arasındaki bir kasabaya sıkıştırırken, kültürlerini de sıkı sıkıya koruma fırsatı bulmuşlardır. Gelenekçi ve tutucu bir toplumdur. Tek yetkin oldukları alan askerlik olup eğitim ve mali durum konusunda zayıftırlar. Ahmet Midhat tarafından ayrıntılı olarak ele alınan Solyot kadınları, erkekleri gibi savaştı ve iri yapılıdır. Onların karşı cinsle iletişimi genellikle ane-oğul, ağabey-kardeş ilişkisi içerisinde. Aşkılarını ortaya dökmeyen, sadakatli, namuslu ve güçlü kadınlardır.

Eğlence kültürü bağlamında hayli zengin bir geleneğe sahip olan Solyotlar'da düğün, nişan gibi kutlama törenlerinde büyük sofralar kurulur; bu sofralarda müzik ve dansa da yer verilir. Bu noktada her biri bir işleve sahip ritüeller devreye girer. Kadın-erkek, genç-yaşlı herkesin toplum içinde rolleri bellidir ve herkes toplum tarafından beklenen neyse onu gerçekleştirir.

Kaynakça

- Ahmet Midhat (2002). *Arnavutlar Solyotlar. Demir Bey Yahut İnkışâf – ı Esrar. Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları. Bütün Eserleri Romanlar IX*. Ankara: TDK Yayınları
- Enginün. İ. (2006). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e yeni Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları
- Geertz. C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Gökçek. F. (2006). *Osmanlı kapısında büyüme*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Jelavich. B. (2009). *Balkan tarihi 18. ve 19. yüzyıllar*. İstanbul: Küre Yayınları
- Kerman. Z. (2006). "Ahmet Midhat Efendi". *Tanzimat edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Koz. S. (2002). "Ahmet Midhat Efendi'nin Eserleri". *Kitaplık*. S. 54. s. 162-173
- Okay. O. (2008). *Batı medeniyeti karşısında Ahmet Midhat Efendi*. İstanbul: Dergah Yayınları
- Parla. J. (2006). "Rakım Efendi'den Nurullah Bey'e Cemaatçi Osmanlılıktan Cemiyetçi Türk Milliyetçiliğine Ahmet Midhat Romancılığı". *Merhaba ey muharrir*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Tanpınar. A.H. (2001). *19uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi
- Timur. K. (2004). "Arnavutlar-Solyotlar Romanında Hıdırellez Günü ve Nevruz Bayramı". *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş – ı Veli araştırma merkezi dergisi*. S: 29. (Ulaşım adresi: http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/29-27-31.pdf)
- Timur. T. (2002). *Osmanlı – Türk romanında tarih, toplum ve kimlik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları